

DOINA CIOBANU, *EXPLOATAREA SĂRII ÎN PERIOADA MARILOR MIGRAȚII (SEC. I-XIII E.N.) ÎN SPAȚIUL CARPATO-DUNĂREAN*, BIBLIOTECA MOUSAIOS, 3, BUZĂU, EDITURA ALPHA, 2002, 242 p.

Pentru cunoașterea, cât mai deplină, a tabloului istoriei comunităților umane din spațiul carpato-danubiano-pontic, în perioada „marilor migrații”, un aspect important îl reprezintă remodelarea activităților și structurilor economice. Cât de necesare și importante sunt asemenea lucrări pentru reconstituirea și înțelegerea fenomenului economic, ca latură esențială a vieții omenești, privind o epocă atât de importantă cum este aceea a „mileniului întunecat” ne-o dovedesc câteva lucrări apărute în ultimii ani, între care **Meșteșugurile la nordul Dunării de Jos în secolele IV-IX d.Hr.**, Iași, 1996, de Dan Gh. Teodor, și **Societatea carpato-dunubiano-pontică în secolele IV-XI**, București, 1997, (capitolele privind viața social-economică de Ștefan Olteanu).

Sarea, folosită de oameni din preistorie, a devenit treptat un element indispensabil în hrana comunităților umane și nu numai. Omul a folosit sarea nu numai în alimentația sa cotidiană, dar și pentru conservarea alimentelor, în hrana animalelor crescute în gospodărie, în tratarea unor afecțiuni etc.

Dacă pentru epoca modernă și contemporană s-au scris ceva mai multe lucrări privind extragerea și folosirea sării, pentru perioadele mai vechi preocupările sunt sporadice și de dată recentă. S-au intensificat în ultimii ani preocupările privind obținerea și folosirea sării de către comunitățile străvechi, ca de exemplu de către comunitățile neolitice și eneolitice, dar pentru o epocă atât de importantă precum aceea a marilor migrații, preocupările privind o lucrare monografică au fost sporadice, ca să nu spunem că au lipsit cu totul, așa încât o lucrare de sinteză pe această temă era mai mult decât necesară. Și-a asumat această sarcină, deloc ușoară, distinsa muzeografă-cercetător științific Doina Ciobanu, de la Muzeul Județean Buzău, care la capătul unor strădanii a realizat o teză de doctorat ce a văzut lumina tiparului sub titlul **Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I-XIII e.n.), în spațiul carpato-dunărean**, Biblioteca Mousaios, 3, Buzău, Editura Alpha, 2002, 242 p.

Dintr-un început evidențiem că **această carte era necesară**. Oricâte noi date se vor aduce, oricâte noi comentarii și interpretări se vor face, și aceasta este firesc în logica evoluției cercetării științifice, Doina Ciobanu are meritul, pe care nimeni nu i-l poate contesta sau uzurpa, „de a fi reușit” – așa cum remarca într-un *Cuvânt înainte*, prof.univ.dr. Dan Gh. Teodor, conducătorul de doctorat al autoarei și respectiv cel care a dat girul științific lucrării – „să prezinte pentru prima oară în literatura arheologică românească o veritabilă sinteză asupra unor aspecte economice cu multiple implicații în evoluția societății carpato-dunărene” (p. 8).

Realizarea Doinei Ciobanu este cu atât mai importantă dacă avem în

vedere că se referă la o epocă încă insuficient cunoscută, o epocă de răscruce în istoria spațiului carpato-dunărean și respectiv în destinul istoric al geto-dacilor, care prin romanizare au dat naștere poporului român, într-un chip pentru unii încă miraculos dacă avem în vedere că românii reprezintă „o insulă de latinitate într-o mare slavă”

Cercetând și analizând cu atenție și minuțiozitate puținele izvoare scrise și încă sărăcicioasele rezultate ale cercetării arheologice, completând deseori datele deja cunoscute cu rezultatele cercetărilor sale de teren efectuate în multe puncte cu resurse de sare, și folosind o bogată bibliografie, îndeosebi românească, adusă la zi, dr. Doina Ciobanu a reușit să remodeleze un tablou sugestiv și credibil cu privire la exploatarea sării în perioada secolelor I-XIII în spațiul carpato-dunărean.

Lucrarea structurată în patru capitole, precedate de un *Cuvânt înainte*, amintit deja, datorat prof.univ.dr. Dan Gh. Teodor, și un succint *Argument* al autoarei, urmate de *Anexe* care includ un necesar și substanțial rezumat în limba engleză, un *Catalog al izvoarelor sărate, al malurilor cu sare și al minelor de sare exploatare în spațiul carpato-dunărean în perioada marilor migrații*, o bogată *Bibliografie*, o *Anexă* cu *Lista zăcămintelor de sare din formațiunea saliferă inferioară și Lista zăcămintelor de sare din formațiunea saliferă superioară*, câteva hărți cu răspândirea zăcămintelor de sare pe glob, sau cu „acumulările de sare” de pe teritoriul României, o hartă cu principalele descoperiri arheologice din secolele III-VIII, preluată din **Istoria românilor de la începuturi și până în secolul al VIII-lea**, coordonator M. Petrescu-Dîmbovița, având ca autori și pe H. Daicoviciu, D.Gh. Teodor și Ligia Bârbu și Florentina Preda (pl. 12), București, 1995, neînsoțită însă de lista cu denumirile celor 168 de localități numerotate pe respectiva hartă; la care se adaugă 19 planșe cuprinzând o iconografie adecvată temei.

Capitolul I, intitulat *Introducere*, prezintă pe larg problematica „sării” (p. 11-29), plecând de la natura mineralului respectiv, depozitele de sare, folosirea lor etc., mergând până la evidențierea rolului spiritual al sării alături de cel economic.

Capitolul II, cel mai substanțial al lucrării (p. 30-86) intitulat *Rolul zăcămintelor de sare în istoria politico-militară a spațiului carpato-dunărean în secolele I-XIII*, aduce în discuție pe lângă rolul economic și spiritual al sării și pe cel politic. În prima parte a acestui capitol autoarea zăbovește și asupra începuturilor exploatării sării în spațiul carpato-dunărean, începând cu epoca preistorică până la începutul mileniului I d.Hr.

Numeroase date aduse în discuție relevă locul și rolul exploatărilor de sare în vremea stăpânirii romane în Dacia. Pe lângă resursele aurifere, și pe lângă grânele sale, sarea a fost probabil unul din punctele de atracție ce a determinat cucerirea Daciei de către romani în vremea lui Traian. Pe baza a numeroase mărturii autoarea subliniază că „sarea extrasă în Dacia romană era expediată în toată lumea romană și barbară” (p. 41); acest produs, alături de

alte, au făcut posibilă integrarea provinciei romane Dacia, de timpuriu, în circuitul economic al Imperiului Roman, așa cum observase încă V. Pârvan.

Sarea a continuat a fi extrasă în Dacia și după părăsirea acestor teritorii de către administrația romană, respectiv în epoca marilor migrații, epocă care constituie obiectul principal al studiului monografic de care ne ocupăm. Toți migratorii, fără excepție, au avut nevoie de sarea din Dacia. Nu este întâmplător că mulți migratori, între care avarii, slavii și mai târziu maghiarii, au avut drept țință Podișul Central al Transilvaniei, atât de bogat în resurse de sare. Semnificativ este și faptul că după cucerirea Transilvaniei, în cea mai mare parte, de către maghiari, salinile au devenit proprietatea regilor maghiari.

Să menționăm că în acest capitol, inevitabil, autoarea face și numeroase observații, în special pe baza unei bogate bibliografii consultate, cu privire la prezența unor migratori în spațiul carpato-dunărean, (de la sarmați, goți și huni, până la gepizi, avari, slavi, bulgari și maghiari), evidențiind, în special unele aspecte privind relațiile dintre acești migratori și populația autohtonă (daco-romană în secolele II-IV, romanică în secolele V-VI/VII și respectiv românească din secolul al VIII-lea). Deseori sarea a constituit un element de legătură între autohtoni și alogeni. Reține atenția faptul că autoarea sesizează corect preferința migratorilor de a se așeza în preajma salinelor, precum și încercarea acestora de a obține controlul asupra acestor zăcăminte. Într-o perioadă în care moneda dispăruse aproape cu totul, sarea a devenit nu doar o sursă de plată, dar și o monedă de schimb.

Al III-lea capitol al lucrării intitulat *Tehnici, metode și unelte folosite în extragerea sării în spațiul carpato-dunărean în secolele I-XIII* (p. 87-123) este dedicat, cum spune și titlul, prezentării tehnicilor, metodelor și uneltelor folosite pentru extragerea sării. Perfecționarea tehnicii, metodelor și uneltelor era impusă permanent de creșterea cererii de sare. Sporul demografic, evident în anumite etape, ale epocii romane de exemplu sau chiar ale epocii migrațiilor, solicită tot mai mari cantități de sare, iar această cerere în continuă creștere impune perfecționarea tehnicilor și metodelor de extragere a sării. Având în vedere lipsa aproape totală a informațiilor scrise privind aceste aspecte legate de exploatarea sării în epoca marilor migrații, autoarea a recurs la metoda realizării unor comparații cu situația din epoca romană și în special la comparații cu metodele populare actuale. Considerațiile autoarei, chiar în aceste condiții, devin totuși în ansamblu credibile. Firește noi cercetări și noi descoperiri vor confirma sau infirma unele din afirmațiile autoarei, fără a modifica însă radical „construcția” de ansamblu.

Ultimul capitol, al IV-lea, al lucrării, intitulat *Concluzii* (p. 124-136), subliniază încă o dată capacitatea autoarei de a desprinde și evidenția liniile directoare ale demersului său științific. Reluând unele observații făcute și în capitolele anterioare, la concluzii autoarea reține și subliniază câteva constatări

care să evidențieze stadiul actual al cercetărilor privind exploatarea sării în spațiul carpato-dunărean în secolele I-XIII, rolul și locul acestei activități în viața oamenilor, în structurile economice, spirituale și politice ale epocii amintite. Conștientă de caracterul încă lacunar al documentației privind exploatarea sării în epoca secolelor I-XIII, de unde și imposibilitatea de a formula concluzii temeinice și pe deplin acceptabile, în stadiul actual al cercetărilor, autoarea face „un apel către cercetătorii mileniului întunecat să-și întoarcă privirile și mai mult asupra acestui aspect, a aurului alb, care a determinat, mai mult sau mai puțin, de la epocă la epocă, viața politică, economică și culturală a spațiului devenit românesc” (p. 136). Cunoscând cel mai bine problematica abordată, situația reală a bazei documentare, considerăm că autoarea avea menirea și responsabilitatea să facă un asemenea apel. Rămâne de văzut cum vor răspunde cei care se ocupă de epoca marilor migrații. Dacă nu se va merge mai mult pe teren, așa cum a făcut autoarea în ultimul deceniu, dacă vor continua unii să facă arheologie din birou, din ce au scris doar alții, și nu vor efectua mai multe periegeze, sondaje arheologice și cercetări de mai mare amploare, inclusiv în zona marilor saline, chemarea Doinei Ciobanu va rămâne un strigăt în pustiu, iar demersul său științific de acum va rămâne singular.

În așteptarea unei noi ediții, în condițiile îmbogățirii surselor documentare îndeosebi prin noi cercetări arheologice, semnalăm câteva mici inexactități și facem câteva sugestii. În primul rând majoritatea cercetătorilor români și străini, încadrează epoca **marilor migrații** (s.n. I.M.) în secolele III-VII (și nu în secolele I-XIII care este întradevăr „epoca migrațiilor”, marile migrații încep cu goții și se încheie cu avarii și slavii). Organizarea Provinciei Dacia s-a făcut în 106 și nu în 107. Poate era necesară o mai mare aplecare spre bibliografia străină, în special asupra lucrărilor care se referă la exploatarea sării în zone ale Europei foarte bogate. Dincolo de aceste mici observații, care nu știrbesc în esență valoarea de ansamblu a lucrării, remarcăm efortul autoarei de „a face lumină” asupra unei perioade atât de îndelungate (secolele I-XIII) și puțin cunoscute în ansamblu, dar mai ales din punctul de vedere al temei abordate.

Prin această lucrare dr. Doina Ciobanu dovedește că a ajuns la stadiul maturității științifice. Fără îndoială că această lucrare umple, în mare măsură, un gol în istoriografia epocii secolelor I-XIII, fapt pentru care îi mulțumim autoarei și pe această cale, dorindu-i succese în alte asemenea viitoare demersuri științifice.

Ioan Mîtea